

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 3 (2022)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/CEQT4278>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шокубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/RCAO2310>

*Қ. Т. Жанұзақова¹, Ж. А. Байбатшаева²

^{1,2}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ТӘУЕЛСІЗДІК ТҰСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ ПОСТМОДЕРНИСТІК ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Мақалада бүгінгі қазақ әдебиетінің тәуелсіздік кезеңіндегі постмодернистік прозаның әдеби формалары мен даму ерекшеліктері әлемдік әдеби үдерістің дамуы аясында талданады. Әлемдік әдебиеттануда XX ғасырдың екінші жартысынан бастап ерекше назарға іліне бастаған постмодернистік туындылардың басты белгілері мен көркемдік ерекшеліктері шетелдік ғалымдар еңбектері негізінде пайымдалды. Қазақ әдебиетінде де соңғы жылдары постмодернистік тенденцияның көп талқыға түсіп, талас тудыра алғаны анық. Ұсынылып отырған мақалада тәуелсіздік жылдарындағы қазақ прозасында жаңаша бағыт-бағдарымен танылған постмодернист жазушылар – Д. Нақыповтың «Круг непла», А. Жақсылықовтың «Сны оқаяных» романдарындағы постмодернистік белгілердің қызметі, мазмұндық, құрылымдық қасиеттері мен мәтіннің композициялық ерекшеліктері қарастырылады. Бұл тенденцияның қазақ әдебиетіндегі көрінісін қарастыру барысында тарихи-салыстырмалы, герменевтикалық, интертекстуалдық талдау әдістері негізге алынды. Постмодернизмдегі шығармашылық еркіндік пен әдеби үдерістегі жаңашылдығы сипатталады. Постмодернистік мәтіннің негізгі бағыт-бағдарын, поэтикалық табиғатын айқындауда шетелдік, отандық зерттеушілер еңбектері басшылыққа алынды. Әр түрлі психоаналитикалық теориялар мен тәжірибелер, когнитивтік әдебиеттану, мәтін философиясы және деконструктивизм тұрғысынан автор, кейіпкер мен оқырман арасындағы қарым-қатынас әдістері ашылады. Сондай-ақ, авторлық және оқырмандық қарым-қатынастың үйлесуі, мәтіннің прагматикасы зерттеледі.

Кілтті сөздер: модернизм, постмодернизм, әдеби процесс, постмодернистік мәтін, постмодернистік ирония, интертекст.

Кіріспе

Көркемөнер көкжиегіне көз жіберсек, адамзат тарихында көптеген мәдени дәуірлердің алмасып отырғанын және соңғысының постмодерн дәуірі екенін көреміз. Постмодернизм – тоталитаризм мен өзіне дейінгі мәдениеттер ұсынған идеологияға қарсы шыққан мәдениет. Қалыптасқан постмодерндік мәдениет модернизмнің орнын басып, жекелеген салаларда бағыт атауын қамтыған ұғымға айналды. Кейіннен сәулет, музыка, мүсін, көркемсурет, әдебиет секілді өнердің барлық саласында көрініс бере бастады. Бастапқыда философиялық термин ретінде танылған постмодернизм әдебиетте XX ғасырдың 60-80 жылдары белең алды. Осы уақытта шетелдік әдебиеттегі постмодернизмнің жарқын өкілдері саналатын – У. Берроуз, Дж. Хеллер, Ф. Дик және К.Воннегуттың романдары жарық көрді. Сол тұста постмодернизм бағыт ретінде мойындалып, алғаш француз ғалымы Ж-Ф. Лиотар оны ойлардың қарама-қайшылығымен сипатталатын қазіргі заманның негізгі мәселесі ретінде теориялық тұжырымдамасын жасады [1, 16 б.]. Сондай-ақ, постмодернизм теориясын зерттеген американдық – И. Хассан, ағылшындық – Дж. Батлер, Д. Лодж, голландық – Д. В. Фоккема, т.б. ғалымдарды атаймыз. Олар постструктурализм теориясына сүйене отырып, қазіргі қолданыстағы негізгі түсініктер мен терминдерді енгізді. Әлемдік әдебиетте бұл ұғым пайда болғаннан бастап оның шыққан тегі мен мәнін анықтау үшін жасалған зерттеулердің көптігі – постмодернизмнің әлемдік мәдениеттің басты бағыттарының бірі екенінің дәлелі. Десек де зерттеушілер әлі де постмодернизм туралы нақты түсінік пен көзқарас жоқтығын алға тартады.

Тәуелсіздік жылдарындағы қазақ әдебиеті түлеп, рухани кемелдену дәуірін бастан кешуде. Қоғамда орын алған түрлі: саяси, экономикалық және әлеуметтік өзгерістер адамның рухани әлеміне айтарлықтай ықпал етті. Кеңестік кезеңдегі реалистік, романтикалық сипаттағы әдебиет енді саяси идеологиялық қыспақтан шығып, ұлттық сөз өнерімізде ширек ғасырға жуық көрініс тапқан модернистік, постмодернистік тенденциялармен түрленіп, өз кеңістігін кеңейтті. Қоғамдық сана өзгерген тұста әдебиет пен оған қойылар талап та жаңаруы зындылық. Сондықтан болар, бүгінгі таңда постмодернизм мен оның көркем әдебиеттегі көрінісі - пікір қайшылығын тудырған өзекті тақырып. Бүгінде қазақстандық проза мен поэзияның жаңа толқыны қалыптасып келеді. Қазіргі қазақ әдебиетінде постмодернистік сипатта жазылған шығармалар көп емес. Дегенмен, Т. Әсемқұлов, А. Жақсылықов, Д. Амантай, Д. Нақыпов, Ж. Қорғасбек, А. Кемелбаева, т.б. авторлардың шығармалары постмодернистік сипаттағы өзіндік штрихтары бар деп танылып жүр. Аталған авторлардың шығармалары ерекше формалары, мазмұндық, түрлік жаңашылдықтары себепті жиі сыни пікірлер тудырады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу материалы ретінде қазақ прозасындағы постмодернизм көрінісін қарастырған – Б. Майтанов, А. Исмақова, Г. Пірәлі, Л. Сафронова, Т. Есембеков, А. Темірболат, т.б. ғалымдар еңбектеріне сүйендік. Аталған еңбектер арқылы зерттеудің негізгі бағыттары анықталды. Қазіргі әдебиеттанудағы постмодернизм көрінісін, көркем шығармашылықтың табиғатын қарастыратын шетелдік ғалымдардың жұмыстарына көп көңіл бөлінді. Оларды талдау және жүйелеу әдеби шығармашылықтың танымдық аспектілерін, атап айтқанда психикалық процестерді зерттеуге деген көзқарас принциптерін дамытуға ықпал етті.

Мақалада психологиялық, герменевтикалық, тарихи-салыстырмалы әдістер қолданылды. Постмодернистік тенденциялардың қазақ әдебиетіндегі көрінісін, шығармадағы поэтикалық элементтерді зерттеу үшін тарихи-функционалдық әдісін пайдаландық. Бұл әдіс – көркем шығармадағы оқырмандық нұсқалардың тарихи динамикасындағы әдебиеттің қызметін, сондай-ақ авторлардың беделін зерттейді. Психологиялық әдісті пайдалану арқылы автор мен оқырманның, кейіпкердің ішкі сезімдері мен тәжірибелерін тереңірек ашуға тырыстық. Герменевтикалық әдіс постмодернистік сипаттағы шығармалардың идеялық-тақырыптық мазмұнын қалыптастыруға ықпал етті. Оны қолдану авторлық тұжырымдаманың мәні мен мағынасын ашуға мүмкіндік берді.

Салыстырмалы-тарихи әдіс – жазушылардың дүниетанымындағы жақындық пен айырмашылықты анықтауда пайдаландық. Оны қолдану Д. Нақыпов пен А. Жақсылықов өз шығармаларында бейнелейтін көзқарастарының ерекшеліктерін түсінуге мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен талқылау

Әдебиеттанушылардың постмодернизмге деген көзқарасы әртүрлі. Бірі оны көркем шығарманың мағынасы мен ұлттық құндылығын жоққа шығаратындығын айтса, ал екіншісі постмодерндік бағыттың өзіндік ерекшеліктерін алға тартады. Өлемдік кеңістікте постмодернизм өнердің барлық саласын қамтитын, көп мәнге ие бағыт екендігін дәлелдеген американдық ғалым И. Хассан әдебиет пен философиядағы постмодернистік концепциялардың дамуын қарастырып, оны фрагменттілік, түсініксіздік, гибридизация, ирония, т.б. негізгі қағидаттарын бөліп көрсетті [2]. Постмодерндік өнерді жүйелі талдаудың алғашқы әрекеттерінің бірі әдебиеттанушы Л. Фидлерге тиесілі [3, 462–518 б.]. Л. Фидлер постмодернистік мәтінде автор мен оқырман арасындағы қарым-қатынастың кеңейе түсетінін баса айтты [4, 151–258]. Шетелдік постмодернизмнің қалыптасуы әрі қарай У. Эко, Д. Делилло, Дж. Барнс, У. Гибсон, В. Набоков, Дж. Фуолз, М. Павич, Т. Стоппард және т. б. зерттеушілер есімімен байланысты. Ал қазақ

әдебиеттану ғылымында Б. Майтанов, Ә. Бөпежанова, Л. Сафронова, А. Ісімақова, Ж. Жарылғапов, Г. Елеуқенова, Ә. Қодар, Д. Ысқақ, Г. Пірәлі, т.б. ғалымдар өз еңбектерінде постмодернизмнің сипатын қарастырған.

Қазақ әдебиетіндегі постмодернизм көрінісін алғаш зерттеушілердің бірі Б. Майтанов оның кең етек алуы жайлы: «Қазақ тілінде жазатын қаламгерлерден де постмодернистік үрдістердің кейбір нақыштарын аңғарамыз. Бұл үрдіс орыс әдебиетінде тым сайқымазақтанып, нағыз әділ ойдың ұштығына шыққандай болатыны сезіледі» [5, 270 б.] - деген тұжырымын жазды. Тәуелсіздік тұсындағы әдебиеттануда постмодернистік зерттеулермен айналысып жүрген Л. В. Сафронова қазіргі постмодернистік прозадағы автор мен кейіпкер категорияларын қарастырады. «Постмодернистская литература и современное литературоведение Казахстана» атты оқулығында Х. Әдібаев, Д. Амантай сынды жазушылардың шығармасын орыс постмодернизмімен салыстыра отырып талдайды [6]. Әдебиеттанушы Ә. Қодар «постмодернизмнің пайда болуын жаһандану дәуірінде мәдениеттердің бірігіп-кірігуімен, шектен тыс ақпараттануымен» [7] байланыстырады.

Постмодернистік тенденцияның қазақ әдебиеттануында талас тудыруы заңдылық. Оның әр әдебиеттің өзіндік ұлттық ерекшеліктеріне байланысты түрлі сипатта дамуы да заңды. Постмодернистік тенденция қазақ прозасында өзінің «таза» еуропалық үлгісінде дамып, бағыттық сипат алып кете алмады. Әдебиет сыншысы Д. Ысқақұлы «постмодернизмнің ұлттық сипатқа нұқсан келтіріп, қалыптасқан көркемдік, эстетикалық, адамгершілік ұғымдарды мойындай бермейтіндігін» баса айтады [8]. Сыншылар тарапынан төл әдебиетімізде жаңа леп, жаңа сілкініс туындаған сәтте бір-біріне кереғар пікірлердің болуы заңды.

Әлемдік әдебиет сынында модернизм мен постмодернизм белгілерін айқын ажыратқанымен, қазақ әдебиетінде екеуін синонимдес қолданады. «Постмодернизм» сөзінің өзі модернизмнен кейінгі деп аударылады. Қолданылу мақсатында айырмашылық болса да, екеуіне ортақ әдістер көп. Мәселен, қазақ прозасында ғалымдар Т. Әбдіков, А. Алтай, М. Мағауин, А. Жақсылықов, А. Кемелбаева шығармаларын модернистік, постмодернистік деп жатады. Оған себеп – екеуіне де ортақ белгілердің шығармада кездесуі және авторлардың өзгеріске, жаңашылдыққа бейімділігі болса керек. Асқар Алтайда бүгінгі қоғам әрекетімен мифтік бейнелердің көрінісін көрсетеді. Төлен Әбдіковтің шығармаларында да психология мен физиологиялық құндылықтарды қатар беру, түс көру мотиві секілді постмодернизмнің кішігірім белгілері кездесуі мүмкін.

Постмодернизм төл әдебиетімізге әлемдік әдебиетпен салыстырғанда кеш келсе де, қазақ оқырманына айтарлықтай ықпалын көреміз. Осы

орайда постмодернизм белгілері Д. Нақыповтың «Круг пепла» және А. Жақсылықовтың «Сны окаянных» романдары негізінде талданады.

Д. Нақыповтың «Круг пепла» шығармасы [9] – қазақ прозасындағы толыққанды постмодернистік сипаттағы роман саналады. Әлемдік әдебиетте постмодернистік романдардың әртүрлі үлгілері бар. Осыған орай, Д. Нақыповтың «Круг пепла» шығармасын оқырманның қабылдауы түрлі «тосынсыйларға» толы болуы мүмкін. Туындының жанрлық формасы ерекше. Автордың өз диалогиясының жанрын «роман-интенция» деп белгілепті. Мұндағы «интенция» сөзі белгілі бір зат, дүниеге төңірегіндегі мақсатты толғанысты, сана тасқынын, белгілі бір ойтолғаудың мақсатын, бағытын білдіреді. Осы орайда жазушының өзіндік дүние қабылдау үлгісін, өмір құбылыстарын эмоционалдық тұрғыда өз дүниетанымы бағанынан бағалауы мен әлем туралы авторлық қарым-қатынасын көреміз. Көп қатпарлы романда түрлі жанрлық сипаттардың өзара араласуын, жеке жанрлық түрлердің біртұтас туындының көркемдік жүйесіне кірігу үрдісін бақылаймыз. Мұнда готикалық, өндірістік романның да белгілері ұшырасады. Шығарманың күрделі композициясына арагидік дәстүрлі баяндауға құрылған жанрлық форма автордың жаңашылдығымен, интенциялар мен ой ағынымен, мистикалық, фантастикалық бояулармен үйлесім тапқан.

Д. Нақыпов романының көркемдік ерекшеліктері туралы сөз болғанда, оның композициясы мен хронотопына назар аудармаса болмас. Архитектоникасы «мәтін ішіндегі мәтінге» құрылған романда оқиға бірнеше кеңістікте баяндалады: Егіздер шоқжұлдызындағы екі планетаның өмірі қатар суреттеледі. Оның бірі – біздің Жер планетасы мен екіншісі – жаңа жер, адамтәріздес өркениет: онасамдардың аты жоқ «көгілдір» планетасы. Бұл планеталар ғарыштық кеңістіктегі алшақтығымен, бір-бірінен алыстығымен ғана емес, «көгілдір» планетадағы онасамдардың өз ата-тегінен, тамырынан, яғни самиондардан алыстауымен, жатсынуымен де ерекшеленеді. Өрбір уақыттық қабат – шеңбер өзіне сай кейіпкерлері мен оқиғалар желісіне құрылған көркемдік болмысқа ие. Романда өткен шақ, бүгінгі күн және болашақ – осы күл шеңбері арқылы байланысады. Бір «мәтінде» – қазіргі кезең, нақты қаладағы оқиғалар, оның «ішіндегі» келесі мәтінде – самиондардың алғашқы қауымдық қоғамы, келесі бөлікте – алыс болашақ, Егіздер шоқжұлдызындағы онасамдардың өркениеті суреттеледі және баяндау бір «әлемнен» екіншісіне үзілмелі сипатта күрт ауысып отырады.

Баяндауда басты орын алған орталық тақырыптың бірі – жеке тұлға мен мемлекеттік құрылымның, қандайда бір белгілі бір қоғамда отын алған тәртіптің, жүйенің бітіспес қайшылығы, ішкі қақтығысы. Романда мәңгілік тақырыптар - өнер мен махаббат үшін құрбандық, өмірдің басы мен соңы, үйлесімділік пен хаос (Балерина, Гевра және басқалардың өмірі) орын алып,

фантастикалық (октихорр, оносамдар мен самиондар, т.б. кейіпкерлер өмірі) оқиғалар енгізу арқылы қақтығыс күшейе түседі. «Мәтін ішіндегі мәтін», кейіпкерлердің ішкі монологтары, олардың іс-әрекеттерінің сипаттамасы шығарманың гетерогенді синтаксисін анықтайды. Романдағы оқиғалар тек оқырман санасында ғана байланысып, логикалық ой қуаты арқылы тоғысады.

Романдағы Балерина, Дока, Гебра есімді кейіпкерлердің жеке өмір тарихы бір балет сахнасының төңірегінде өрбігенімен, бір-біріне байланыссыз суреттеледі. Көпқабатты роман желісіндегі Балерина мен Гевраның махаббаты, олардың жеке басындағы жайттар желісі, Гевраның құпия әлемі секілді оқиғалар театр айналасында тоғысып жатады. Ұлы мен әйелінен айрылған Гевраның психикалық өзгеріске ұшырап, күйзелістен ішімдікке әуестеніп кетуі, ішкі қайғы шырмауына түскен кейіпкердің – өзіндік «менін» іздеуі жолындағы шытырман дүниелер оқырманды шатыстыруы мүмкін. Бұл тұста жазушы галюцинациялар мен шизонды сандырақтардан бойды билеген әртүрлі ой-сезімдерді шеберлікпен бере алған. Сондай-ақ, мұнда постмодернистік ирония арқылы идеалдарды мойындамау, оған күмәнмен қарау секілді элементтерді байқауға болады. Д. Нақыповтың романы осы концептісімен де ерекшеленеді.

Аслан Жақсылықовтың «Сны окоянных» трилогиясы үш романдан тұрады. Бұл романдардың жүйесін де түстер циклы, сана тасқыны, мифологиялық сана біріктіреді. Трилогия композициясының күрделілігімен, мозаикалық, үзілмеді сипатымен ерекшеленеді. Мұндағы оқиғалардың желісі екі кеңістіктік өлшемде дамиды: олардың бірі нақты әлемде, ал екіншісі баяндаушы кейіпкердің санасынан туындайды. Осылайша, автор объективті және субъективті оппозицияларда көп өлшемді шындықтың моделін жасайды.

Романның «Поющие камни» атты бірінші кітабындағы оқиға желісі бірінші жақта, кейіпкердің ой-пікірлері, естеліктері және оның айналасындағы адамдарға үндеуі түрінде баяндалады. Негізгі сюжеттік байланыстар – отбасындағы түсініспеушілік пен жанжал, әйелінен көңілі қалу, жақын досының опасыздығы, аурухана іші кейіпкердің сана ағымы деңгейінде көрініс табады. «Мой мозг судья и палач мне самому, он безжалостный хронист, и я давно перестал удивляться тому, что он способен взвешивать мгновения в минуты даже самого глубокого помрачения сознания. Кто знает, не значить ли это, что мое «я» и сознание не совпадают польностью, ведь даже в самых темных состояниях я ощущаю в себе некий свет, бесстрашно фиксирующий каждую мысль, каждое чувство?» [10, 345]. Романдағы бас кейіпкер Жанның айтқан дәл осы сөзі бізге адамның ішкі әлемін, оның рухани ізденісін ашады.

Жан бала кезінен қорқыныш қамалында өседі. Бұл шығармадағы әңгіме автордың атынан жүзеге асырылады, ол сонымен бірге баяндаушы және сипатталған оқиғалардың басты кейіпкері ретінде әрекет етеді. «Поющие камни» романының сюжеті бірнеше кеңістік өлшемдерде дамып, өткен, бүгін, болашақ уақыт тұрғысынан бейнеленген. Ретроспекция перспективамен және шындықты сипаттаумен ауысып отырады.

Шығармада көптеген діни және мифологиялық оқиғалар кездеседі. Қазақ әдебиетіндегі дін тақырыбын, діни сюжеттер мен образдарды докторлық диссертация негізінде терең зерделеген жазушының теология саласындағы мол білімі суреткерлік қырымен ұштасқан. Әңгіме барысында автор Будда, Дао, Сарасвати құдайы, Шива, Аллаһ, Мұхаммед пайғамбар, Қыдыр, баба Түкті шашты Әзиз, Адам Ата, Нұх, Иерусалим, Гальвар, Армагеддон бейнелері туралы сөз қозғайды. Адамдардың тұрмысын сипаттай отырып, адам өмірі – Құдай мен шайтанның мәңгілік күресі деген ойын білдіреді. Трилогияның осы бөлімінде кейіпкерлердің Жаратушыны танудағы ерекшеліктері жақсы көрініс табады.

Егер романның тақырыптық ұйымдастырылуын символдық тұрғыдан қарастыратын болсақ, онда мәтінде кейіпкерлер жоқ екенін көреміз. Мұнда бір тұлғаның тармақталған бейнесі бар. Буддистік тұжырымдамаға сәйкес, өмір жолында кездескен әрбір адам – бұл әр адамның өз бейнесі. Мәселен, басты кейіпкердің саудагер әйелі, оның ант берген досы, ол құлдыққа түскен қытайлық қария – бұның барлығы өзінің жеке басының көлеңкелі жақтары. Ерікті құлдықтан, ауыр еңбектен, маскүнемдіктен және қорлаудан өтіп, Жан өзінің эгосымен күреседі.

Рухани эволюцияның қиын жолында Жан толығымен тағдырға бой ұсынады. Ол әртүрлі тілдерде, мәдени дәстүрлер мен діндерде, барлық этникалық белгілермен анықталмайтын бүкіл адамзаттың ажырамас бірлігі туралы бейнеленген ұлы біртұтас шындықтың кешіріміне айналады.

Қорытынды

Д. Нақыпов пен А. Жақсылықов романдарының ұқсастығы – мәтінмен ойын әдісін пайдалана отырып, белгілі деңгейде иронияға негіздеп жазған. Шығармалардан атеистік қоғамда, кеңестік қыспақта өмір сүрген жазушылардың рухани арпалысын, плюрализмнің қазақ прозасындағы көрінісіне мысал ретінде қарай аламыз. Романдарда социализм идеологиясына теріс көзқарас білдіру, ұлы деп таныған идеалдарымызға күдіктену секілді дүниелер кездеседі. Постмодернистік эстетика тұрғысынан аллегориялар, авторлық сөз қолданыстары арқылы пайымдаулар жүргізілген.

Қазіргі қазақ әдебиеті – көркемдік әдістердің, авторлық стильдердің саналуандығын, жанрлық түрлермен, образдарбен, композициямен жүргізілген күрделі эксперименттердің алуан түрлілігімен сипатталады. Бір

жағынан дәстүрлі терең психологизмнің, мифологияның өзіндік үйлесімін, екінші жағынан, кейіпкердің қалыпты түсініктегі сюжеттің болмауын жиі атап өтуге болады. Қорыта айтқанда, қазақ прозасындағы постмодернистік мәтіндерде этникалық, ұлттық жалпыадамзаттық сипаттағы санаттардың призмасы арқылы түсіндірілетін жаңа көркемдік-философиялық болмысты, жаңа тұрпаттағы эстетиканы іздестіру белсенді жүріп жатыр. Қалай болғанда да әдебиеттегі постмодернистік тенденцияны тоқтата алмаймыз.

Пайдаланған деректер тізімі

- 1 **Лиотар, Ж.-Ф.** Состояние постмодерна. — Перевод с французского: Н. А. Шматко. – М. : Институт экспериментальной социологии, 1998. – 160 с.
- 2 **Хассан, И.** Постмодернистский поворот. – Москва, 1987. – 370 с.
- 3 **Фидлер, Л.** Пересекайте границы, засыпайте рвы. – М., 1993. – С. 462-518.
- 4 **Fiedler, L.** Cross the Border – Close the Gap // Playboy. – 1969. – Vol.167, Dec. P. 151-258.
- 5 **Майтанов, Б.** Тәуелсіздік – күрес мұраты: зерттеулер мен мақалалар. – Алматы, «Құс жолы», 2012. – 490 б.
- 6 **Сафронова, Л.** Постмодернистская литература и современное литературоведение Казахстана. – Алматы, 2006. – 95 с.
- 7 Әлемдік мәдениеттану ой-санасы. Он томдық. 9-том. Постмодернизм жөнінде бірер сөз. – Алматы : Жазушы, 2010. – 560 б.
- 8 **Ысқақұлы, Д.** Әдебиетіміз ұлт мүддесінің өзегі болғанда ғана өркендейді // Қазақ үні, 2013 жыл, 8 сәуір // [электронды ресурс] – <https://qazaquni.kz/ult/15850-danday-yis-a-debietimiz-lt-m-ddesi>
- 9 **Накипов, Д.** Круг пепла. Роман интенций. – Алматы, 2005.
- 10 **Жаксылықов, А.** Сны океянных. Трилогия. – Алматы : Эверо, 2005. – 480 с.

References

- 1 **Lyotar, J.-F.** Sostoynie postmodernisma [The state of postmodernity]. Translated from French: N. A. Shmatko. - Moscow, Institute of Experimental Sociology, 1998.
- 2 **Hassan, I.** Povорот postmodernisma [The Postmodern Turn]. - Moscow, 1987. – 370 p.
- 3 **Fiedler, L.** Presekayte granisi, zasipaite rvy [Cross borders, fill ditches]. – М., 1993. – P. 462–518.
- 4 **Fiedler, L.** Cross the Border – Close the Gap // Playboy. – 1969. – Vol.167, Dec. – P. 151–258.

5 **Maitanov, B.** Tauelsizdik – kures muraty: zertteuler men makalalar. [Independence is the ideal of struggle: studies and articles]. – Almaty : «Kus Zholy», 2012. – 490 p.

6 **Safronova, L.** Postmodernistskaya literatura i sovremennoe literaturovedenie Kazakhstana [Postmodern literature and modern literary criticism of Kazakhstan]. Textbook. – Almaty, 2006.

7 Alemdik madeniettanu oy-sanasy. [Thought of world cultural studies. Ten volumes. Volume 9. A few words about postmodernism]. – Almaty : Zhazushy, 2010. – 560 p.

8 **Yskakuly, D.** Adebietimiz ult myddesininin özegi bolganda gana orkendeidi [Our literature flourishes only when it is the core of national interest]. Kazakh voice, 2013. 08 April // [Electronic resource]. – <https://qazaquni.kz/ult/15850-danday-yis-a-debietimiz-lt-m-ddesi>

9 **Nakipov, D.** Krug pepla [Ash circle. A novel of intentions]. – Almaty, 2005.

10 **Zhaksylykov, A.** Sny okayannykh [Dreams of the damned]. Trilogiy. – Almaty: Evero, 2005. – 480 p.

Материал 08.09.22 баспаға түсті.

*К. Т. Жанузакова¹, Ж. Байбатшаева²

^{1,2}Казахский национальный женский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Алматы/

Материал поступил в редакцию 08.09.22.

ПОСТМОДЕРНИСТСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В КАЗАХСКОЙ ПРОЗЕ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

В статье анализируются литературные формы и особенности развития постмодернистской прозы в период независимости современной казахской литературы в рамках мирового литературного процесса. На основе работ зарубежных ученых рассмотрены основные характеристики и художественные особенности постмодернистских произведений, которые стали привлекать особое внимание в мировом литературоведении со второй половины XX века. Понятно, что в последние годы постмодернистское литературное направление много обсуждалось и смогло вызвать полемику в казахской литературе. В представленной статье писатели-постмодернисты, получившие признание новых ориентаций в казахской прозе в годы независимости – «Круг пепла» Д. Накипова. Рассмотрены функции иронии, интертекста, метапрозы,

содержание и структурные особенности романов А. Жаксылыкова «Сны okayанных». В процессе рассмотрения возникновения этого направления в казахской литературе использовались историко-сравнительный, герменевтический, интертекстуальный методы анализа. Описаны творческая свобода и новаторство в литературном процессе в постмодернизме. Работы зарубежных исследователей были направлены на определение основных направлений и поэтического характера постмодернистского текста. Способы общения автора, героя и читателя будут раскрыты с позиций различных психоаналитических теорий и практик, когнитивного литературоведения, философии текста и деконструктивизма. Также изучается сочетание отношения автора и читателя, прагматика текста.

Ключевые слова: модернизм, постмодернизм, литературный процесс, постмодернистский текст, постмодернистская ирония, интертекст.

*К. Т. Zhanuzakova¹, Zh. Baibatshaeva²

^{1,2}Kazakh National Women's Teacher Training University,
Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 08.09.22.

POSTMODERN TENDENCIES IN KAZAKH PROSE IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

The article analyzes the literary forms and development features of postmodernist prose in the period of independence of today's Kazakh literature within the framework of the world literary process. The main characteristics and artistic features of postmodernist works, which began to attract special attention in world literary studies from the second half of the 20th century, were considered based on the works of foreign scientists. It is clear that in recent years, the postmodern literary trend has been discussed a lot and has been able to create controversy in Kazakh literature. In the presented article, the postmodernist writers who were recognized with new orientations in Kazakh prose during the years of independence – «Krug pepla» by D. Nakypov. The irony, intertext, metaprose, simulacrum function, content and structural features of A. Zhaksylykov's novels «Sny okayannyh» are considered. Historical-comparative, hermeneutic, intertextual analysis methods were used in the process of considering the appearance of this trend in Kazakh literature. Creative freedom and innovation in the literary

process in postmodernism are described. The works of foreign researchers were guided in determining the main directions and poetic nature of the postmodernist text. Methods of communication between the author, the character and the reader will be revealed from the perspective of various psychoanalytical theories and practices, cognitive literary studies, text philosophy and deconstructivism. Also, the combination of the author's and the reader's relationship, the pragmatics of the text are studied.

Keywords: modernism, postmodernism, literary process, postmodernist text, postmodernist irony, intertext.

Теруге 08.09.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,57 МБ RAM

Шартты баспа табағы 18,53. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: А. К. Темиргалинова

Корректор: А. Р. Омарова, Т. К. Оразалинова

Тапсырыс № 3975

Сдано в набор 08.09.2022 г. Подписано в печать 30.09.2022 г.

Электронное издание

2,57 МБ RAM

Усл. печ. л. 18,53. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: А. К. Темиргалинова

Корректор: А. Р. Омарова, Т. К. Оразалинова

Заказ № 3975

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz